

**LE LYCÉE LICEUM
POLONAIS POLSKIE
CYPRIAN CYPRIANA
NORWID NORWIDA**

**VILLARD-
DE-LANS
1940-1946**

**FOYER
DES LIBERTÉS**

**OGNISKO
WOLNOŚCI** CRADLE OF
FREEDOM

CHAUFFAGE CENTRAL

DU PARC ET DU CHATEAU

Le lycée polonais Cyprian Norwid Villard-de-Lans 1940-1946

Foyer des libertés.

Liceum polskie im. Cypriana Norwida Villard-de-Lans 1940-1946

Dom Wolności.

Cyprian Norwid Polish High School Villard-de-Lans 1940-1946

House of freedom.

Cyprian Kamil Norwid (1821-1883), noble polonais, né dans le domaine familial en Pologne, émigré, décéde à Paris. Ecrivain et poète, auteur dramatique, peintre, sculpteur, graveur, dessinateur et philosophe. Ses larges connaissances et son talent le placent parmi les esprits polonais les plus remarquables du XIXè siècle. Comme philosophe, il était attiré par le concept de la transformation consciente de l'idée en action conformément au plan divin. Au lycée de Villard-de-Lans, les élèves restaient sous l'influence de la religion catholique, et leur éducation devait constituer la base de l'action en faveur de la Pologne renaissante. De même que pour Norwid, émigré volontaire, la Pologne représentait pour les élèves de Villard la valeur suprême.

Cyprian Kamil Norwid (1821-1883). Polski szlachcic, emigrant, urodzony w majątku rodzinny, zmarł w Paryżu. Polski pisarz i poeta, autor dramatów, prozy, a także rzeźbiarz, malarz, grafik oraz filozof. Jego liczne umiejętności i talent stawia go wśród najwybitniejszych umysłów polskich XIX wieku. W swojej przemyśleniach filozoficznych bliski był pojęciu świadomego przekształcania idei w czyn, zgodnie z planem bożym. Młodzież w Liceum w swym kształceniu pozostawała pod wpływem religii katolickiej, ale także jej wykształcenie miało być podstawą czynu odrodzonej Polski. Tak jak dla Norwida dobrowolnego emigranta, Polska była wartością naczelną tak i dla młodzieży polskiej w Villard Polska była wartością nadzczną.

Cyprian Kamil Norwid (1821-1883). Polish nobleman, emigrant, born in the family estate, died in Paris. Polish writer and poet, author of dramas, prose, as well as sculptor, painter, graphic artist and philosopher. His numerous skills and talents place him among the most outstanding Polish minds of the 19th century. In his philosophical reflections he was close to the notion of consciously transforming ideas into action, according to God's plan. Young people at the Secondary School in their education were influenced by the Catholic religion, but also their education was to be the basis of the act of the reborn Poland. Just as for Norwid, Poland was the main value for Polish youth. At Villard Polska was a paramount value.

Le lycée.

Liceum.

High school.

LES DÉBUTS • POCZĄTKI • THE BEGINNINGS

« Former, pour la Pologne future, dans cette enclave familière, bien qu'éloignée de la patrie, une nouvelle génération de l'intelligentsia, alors que l'actuelle se fait systématiquement exterminer. » „Choć za granicą – ale w rodzinnej, jakby ekstererytorialnej, enklawie wychowania dla przyszłej Polski nowego pokolenia inteligencji, tak systematycznie niszczonej w kraju”.

“Although far from the motherland, in an enclave but in a familiar setting - education for the future of new intelligence in Poland, while the present one is systematically destroyed.”

Septembre 1939 – La Pologne est envahie par l’Allemagne et l’URSS qui se partagent son territoire. Le gouvernement polonais s’exile en France. Juin 1940 – Les Allemands sont à Paris. Un armistice est signé. Le gouvernement polonais rejoint Londres. Une priorité : continuer le combat, mais aussi protéger les jeunes polonais réfugiés, qui sont l’avenir de la Pologne. Par le biais de la Croix-Rouge polonaise, le gouvernement en exil charge Zygmunt Lubicz-Zaleski de fonder en zone libre un établissement d’études secondaires polonais. Wacław Godlewski le secondera. Où fonder cet établissement ? Grenoble semble idéale comme emplacement : ville universitaire, nombreux réfugiés dont les élites varsoviennes, proximité de la Suisse neutre et bienveillante. Plutôt que Grenoble, un village plus discret est choisi : Villard-de-Lans et ses nombreux hôtels désertés depuis le début de la guerre. Le 18 octobre 1940, le lycée polonais Cyprian Norwid ouvre ses portes. Au nom des autorités françaises, Ambroise Jobert, professeur d’histoire polonaise, accueille les élèves.

Wrzesień 1939 – Niemcy i ZSRR napadają na Polskę. Rząd RP przenosi się na emigrację do Francji. Czerwiec 1940 – Niemcy wkraczają do Paryża. Francja podpisuje zawieszenie broni. Rząd polski ewakuuje się do Londynu, jego priorytetem jest dalsza walka, ale również opieka nad uchodźcami, nad młodzieżą, która jest przyszłością Polski. Rząd RP, za pośrednictwem Polskiego Czerwonego Krzyża, powierza Zygmuntowi Lubicz-Zaleskiemu przeniesienie szkoły polskiej z Paryża i zorganizowanie nauczania na poziomie średnim (gimnazjum i liceum) w wolnej strefie. Grenoble wydaje się idealne na lokalizację szkoły: miasto uniwersyteckie, liczni uchodźcy, w tym elity warszawskie, bliskość neutralnej i przyjaznej Szwajcarii. Wybór pada na Villard-de-Lans, pobliską miejscowością dysponującą licznymi hotelami, pustymi od początku wojny. 18 października 1940 Liceum im. Cypriana Norwida otwiera swe podwoje, w imieniu władz francuskich wita uczniów po polsku historyk Ambroise Jobert.

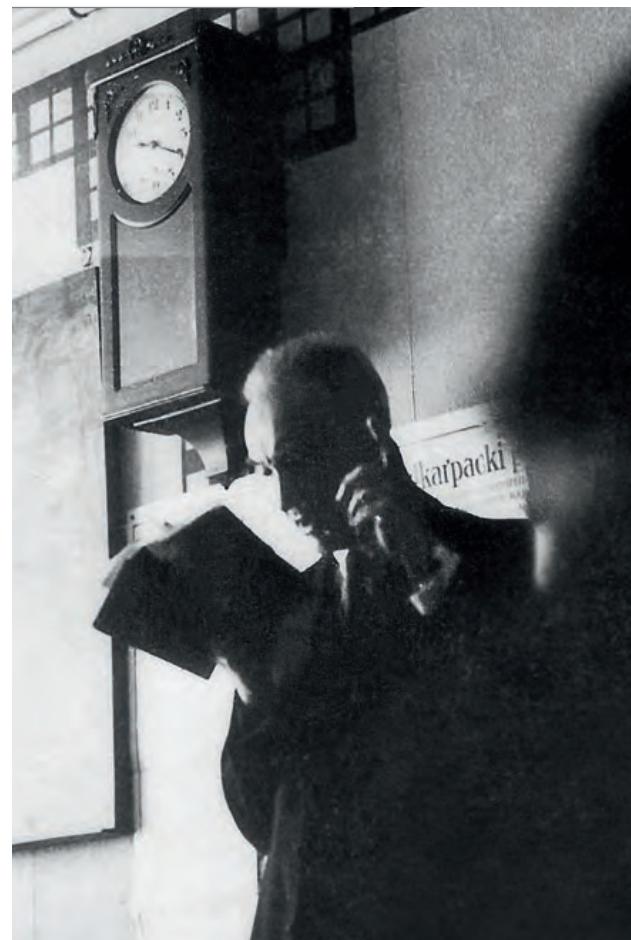
September 1939 – Poland is invaded by Germany and the USSR, which share its territory. The Polish government exiles to France. June 1940 – The Germans enter Paris. An armistice is signed. The Polish government evacuates to London. Its priority is to continue the fight, but also to protect young refugees: they are Poland’s future. Through the Polish Red Cross, the government in exile nominates Zygmunt Lubicz-Zaleski with founding a Polish high school in the “free zone”. He will be assisted by Wacław Godlewski. Grenoble seems ideal as a location: a university town, many refugees including the Warsaw elites, near neutral and favourable Switzerland. The final choice is a secluded town nearby: Villard-de-Lans and its many hotels deserted since the beginning of the war. On October 18, 1940, the Cyprian Norwid Polish High School opens its doors. On behalf of the French authorities, Ambroise Jobert, a professor who specialised in First Polish Republic history, welcomes the students in Polish.

Waclaw Godlewski (1906-1996), lecteur de littérature polonais et deuxième directeur du lycée.

Waclaw Godlewski (1906-1996), profesor literatury polskiej i drugi dyrektor Liceum.

Waclaw Godlewski (1906-1996),
Polish lecturer at the Catholic University of Lille.

1940-1941. Zygmunt Lubicz-Zaleski, professeur de littérature polonaise et premier directeur du lycée.

1940-1941. Zygmunt Lubicz-Zaleski, profesor literatury i pierwszy dyrektor Liceum.

1940-1941. Zygmunt Lubicz-Zaleski, professor of literature and first director of the Lyceum.

« Villard était alors une ville à moitié morte. Et voilà qu'arrivent deux- cents jeunes Polonais en bonne santé, fringants, pleins de vigueur et de fantaisie, accompagnés d'un groupe d'hommes et de femmes d'âge moyen, plein de distinction et d'entrain, pour créer une improbable école polonaise. »

„Villard był wtedy na wpół umarłym miasteczkiem. I oto przybywa doń dwustu zdrowych Polaków, młodych, dziarskich, pełnych wigoru i fantazji, w towarzystwie grupy mężczyzn i kobiet w średnim wieku, dystingowanych i energicznych, po to, by założyć tu jakąś nieoczekiwanaą polską szkołę.”

“Villard was then a half-dead town. And here comes two hundred healthy Poles, young, savage, full of vigour and fantasy, accompanied by a group of middle-aged, distinguished and energetic men and women, in order to set up some unexpected Polish school here.”

LUCJAN OWCZAREK

1941-1943. Un groupe d'élèves devant le lycée. À gauche, Henryk Zdziarski.

1941-1943. Grupa uczniów przed Liceum. Po lewej, Henryk Zdziarski.

1941-1943. A group of elves must be able to survive. À gauche, Henryk Zdziarski.

HOTEL DU PARC CONFORT MODERNE

1945-1946. La classe de 4e Gymnase, année scolaire 1945-1946. Au premier rang, les professeurs Tadeusz Steffen, Stanisław Stupkiewicz, Józef Nowakowski, Stefan Polaczek, Marcel Malbos, Ernest Berger, Józef Mul, Julian Komar et Edmund Wasiak.

1945-1946. Klasa czwarta Gimnazjum. Rok szkolny 1945-46. W pierwszym rzędzie profesorowie Tadeusz Steffen, Stanisław Stupkiewicz, Józef Nowakowski, Stefan Polaczek, Marcel Malbos, Ernest Berger, Józef Mul, Julian Komar i Edmund Wasiak.

1945-1946. Fourth class Junior high school. School year 1945-46: Professors Tadeusz Steffen, Stanisław Stupkiewicz, Józef Nowakowski, Stefan Polaczek, Marcel Malbos, Ernest Berger, Józef Mul, Julian Komar and Edmund Wasiak.

PROFESSEURS ET ÉLÈVES PROFESOROWIE I UCZNIOWIE PROFESSORS AND STUDENTS

« Pendant six ans, Villard est devenu un coin de Pologne, pendant six ans, ces Polonais sont devenus des Villardiens. »

„Przez tych sześć lat Villard był zakątkiem Polski, przez sześć lat Polacy byli Villardczykami”

“Through these six years Villard was a part of Poland, through these six years Poles were Villardians.”

ANDRÉ RAVIX

Originaires de France ou de Pologne, quelque huit-cents élèves, professeurs et employés, se succèdent dans les murs du lycée. Les professeurs sont plutôt jeunes et se révèlent d'une grande qualité : universitaires, ingénieurs ou jeunes diplômés. Ils s'enrichissent de la présence de Lubicz-Zaleski et Godlewski. Les élèves bénéficient d'une éducation novatrice et de haute qualité, animée d'une véritable fibre patriotique. Les premiers élèves sont recrutés par Croix Rouge polonaise dans les refuges et dans les camps de travail : principalement jeunes soldats démobilisés et évadés de camps de prisonniers et quelques enfants de réfugiés de guerre. Les enfants de l'émigration d'avant-guerre, originaires de la région ou des bassins miniers de toute la France, viennent renforcer les effectifs. Ces élèves s'expriment parfois difficilement en polonais et deviennent, au fil des ans, majoritaires.

Przez Liceum przeszło w sumie około 800 uczniów, profesorów i pracowników przybyłych z Francji lub z Polski. Profesorowie, przeważnie młodzi – naukowcy, inżynierowie, młodzi absolwenci – okazują się wybitni. Wszyscy czerpią z osobowości Zygmunta Lubicz-Zaleskiego i Wacława Godlewskiego. Uczniowie korzystają z nowatorskiego systemu edukacji wysokiej jakości, podbudowanego silnymi uczuciami patriotycznymi. Pierwszych uczniów rekrutuje Polski Czerwony Krzyż spośród uchodźców wojennych i obozów pracy: są to przeważnie zdemobilizowani żołnierze, uciekinierzy z obozów jenieckich i nieliczne dzieci uchodźców. Do uczniów dołączają dzieci emigrantów przedwojennych, osiadłych w okolicy lub górników z całej Francji. Z czasem stanowią większość uczniów, choć niektórzy z nich słabo mówią po polsku.

Originating from France or Poland, some eight hundred students, teachers and employees will walk the halls of the school. The teachers are rather young, but knowledgeable: academics, engineers or young graduates. They benefit from the presence of Lubicz-Zaleski and Godlewski. Students take advantage of an innovative and high quality education, emphasised by true patriotic fervour. The first students are recruited by the Polish Red Cross in shelters and labour camps: mainly demobilised soldiers and escapees from prison camps, as well as children of war refugees. The children of pre-war emigration, from the region or from mining basins all over France, reinforce the workforce. These students, some of whom have difficulty communicating in Polish, become a majority over the years.

LE QUOTIDIEN • CODZIENNOŚĆ • DAILY LIFE

« Ni caserne, ni patronage, mais une communauté qui se serre les coudes, un havre de paix où nous sommes passés de l'âge d'adolescents à celui d'hommes. »

„Ani koszary, ani kolonia szkolna, lecz zwarta wspólnota, oaza pokoju w której przeszliśmy z wieku dojrzewania w wiek męski”.

“Neither barracks nor patronage, but a community that stands together, a haven of peace where we went from the age of adolescents to that of men.”

LUCJAN OWCZAREK

En classe. Tout devant, Jerzy Tomalak et Stanisław Kubalski. Derrière eux, Józefa Gigon. Le professeur est penché au dessus de Janina Lamenta.

Na lekcji. Na pierwszym planie Jerzy Tomalak i Stanisław Kubalski. Za nimi Józefa Gigoń. Profesor pochyła się nad Janiną Lamentą.

In class. In the foreground Jerzy Tomalak and Stanisław Kubalski. Behind them is Józefa Gigoń. The professor leans over Janina Lamenta.

Les conditions de vie sont rigoureuses. Les salles de café sont transformées en lieux d'étude. Pour améliorer l'ordinaire, une ferme de douze hectares est louée au quartier des Geymonds. Tous les élèves participent aux travaux des champs. Les programmes sont basés sur ceux des écoles polonaises, mais s'adaptent à la réalité française. Les cours se déroulent en polonais. L'enseignement du français est renforcé. L'organisation générale est un compromis entre les traditions des deux pays : mixité, enseignement le matin, après-midi libre. Les élèves sont répartis dans les six classes de l'enseignement secondaire et terminal. En fin de cycle, ils passent le «Matura», Mathématiques ou Humanisme, reconnu équivalant au Baccalauréat, qui donne accès à l'université. Deux-cent-neuf élèves l'obtiennent. De nombreuses activités sportives sont organisées : boxe, ski, football, hockey... Les équipes obtiennent des résultats spectaculaires, battant régulièrement leurs adversaires de Villard et de la région. L'activité culturelle est intense : théâtre, mise en valeur du folklore... Le lycée contribue à la conservation de la culture polonaise qu'il partage et diffuse autour de lui. La chorale du professeur Berger rayonne particulièrement : chaque dimanche, «messe des Polonais» dans une église de Villard débordant de paroissiens ; concerts à Grenoble, en Isère et au-delà.

Warunki życia są trudne. Na miejsca do nauki przerabia się sale kawiarniane. Dla poprawy zaopatrzenia dzierżawi się dwunastohektarowy folwark w pobliskim Les Geymonds, gdzie wszyscy uczniowie biorą udział w pracach polowych. Nauczanie jest oparte na programie szkoły polskiej, ale przystosowane do realiów francuskich. Językiem wykładowym jest polski, ale rozszerzona jest nauka francuskiego. Organizacja nauczania jest kompromisem pomiędzy tradycjami obu krajów: koedukacja, zajęcia lekcyjne przed południem, po południe wolne. Uczniowie są podzieleni na sześć klas gimnazjum i liceum. Naukę wieńczy matura o kierunku matematycznym lub humanistycznym, uznawana we Francji za równoważnik baccalaureat, co pozwala na rozpoczęcie studiów uniwersyteckich. Uzyskuje ją 209 uczniów. Zajęcia kulturalne są liczne i intensywne: teatr, występy folklorystyczne. Szkoła dba o pielęgnowanie kultury polskiej i propaguje ją na całą okolicę. Szczególne powodzenie ma chór prof. Bergera, skupiając wielu miejscowych mieszkańców na coniedzielnej „mszy polskiej” w kościele w Villard, a występując także z koncertami w Grenoble, departamencie Isère i poza nim.

Living conditions are difficult. Hotel du Parc and the Chateau are too small. Other boarding schools open in Villard-de-Lans and Lans-en-Vercors. Public bars are used as classrooms. To improve the quality of food, a twelve-hectare farm is rented in the district of Les Geymonds. All students participate in the field work. The curriculum is based on those of Polish schools, but adapted to French reality. Classes are conducted in Polish, with extra hours for studying French. The general organisation is a compromise between the traditions of the two countries: co-education, teaching in the morning, free afternoon. Students are divided into six grades of secondary and high school education. At the end of the cycle, they pass the “Matura” examinations in either Mathematics or Humanities, recognized as the equivalent to the baccalaureate, which gives access to the university. Two hundred and nine students pass their exams. Many sports activities are organized: boxing, skiing, football, hockey. The teams achieve spectacular results, regularly beating their opponents from Villard and the region. Cultural activities are plenty and intense: theatre, enhancement of folklore... The high school contributes to the conservation of the Polish culture and spreads it around the region. Professor Berger's choir in particular attracts large audiences: every Sunday, “Mass of the Poles” in Villard church overflows with parishioners; concerts are given in Grenoble, Isère and beyond.

Dans une chambre. Allongée sur le lit, Zofia Matelska. W jednym z pokojów. Leżąca na łóżku, Zofia Matelska. In one of the rooms. Lying on the bed, Zofia Matelska.

Un lycée pas comme un autre
Szkoła inna niż wszystkie
A school like no other

« L'existence même du lycée était un acte de résistance, même si le mot n'existeit pas encore, contre l'occupant et pour la liberté de tous. »

„Samo istnienie liceum było, zanim jeszcze użyto tego terminu, aktem ruchu oporu przeciw okupantom i w imię wolności wszystkich.”

“The very existence of the school was an act of resistance, even if the word has not been used, against the occupier and for the freedom of all.”

MARCEL MALBOS

Helena Gawłowska, couturière au lycée,
sac à l'épaule, fait les foins avec ses amis
villardiens.

Helena Gawłowska, krawcowa w Liceum,
z workiem na ramieniu, na sianokosach
z przyjaciółmi z Villard.

Helena Gawłowska, dressmaker at the Lyceum,
with a bag on her shoulder, on haymaking with
her friends from Villard.

Le lycée n'est pas seulement un refuge pour faire des études dans de bonnes conditions. Il est un lieu de renouveau moral, intellectuel, spirituel, patriotique et largement humaniste. La spiritualité est aussi religieuse, mais d'un catholicisme bienveillant, ouvert aux autres religions et aux athées. Le lycée est aussi un lieu de résistance active, une école de caractère. Les règles strictes qui régissent la vie quotidienne sont l'expression d'une discipline indispensable au désir d'incarner la patrie. Directeurs, professeurs, élèves, personnels, tous sont des combattants dans l'âme. Tout cela donne au lycée une armature interne singulière et son caractère d'école «pas comme une autre». Entre communautés française et polonaise, une certaine méfiance existe : les Français accusent les Polonais d'avoir déclenché la guerre, ces derniers reprochent aux premiers leur manque de courage. Mais tous partagent les mêmes conditions de vie difficiles et, avec le temps, la méfiance laisse place à la curiosité, puis à la sympathie et au respect. Bientôt, ils se battront côte à côte contre les Allemands.

Liceum nie jest tylko schronieniem gdzie można się uczyć w dobrych warunkach. To miejsce odnowy moralnej, intelektualnej, duchowej, patriotycznej, szerzej humanistycznej. Jest też miejscem duchowości religijnej, katolicyzmu życzliwego, otwartego na uczniów innych wyznań. Liceum jest także miejscem kształtowania postaw czynnego oporu, szkołą charakterów. Ścisłe reguły określające życie codzienne są wyrazem dyscypliny niezbędnej dla realizacji woli służenia ojczyźnie. Dyrektorzy, profesorowie, uczniowie i wszyscy pracownicy są z ducha bojownikami. To właśnie nadaje Liceum charakter „szkoły innej niż wszystkie”. Na początku między społecznością polską i francuską panuje pewna nieufność: Francuzi obwiniają Polaków o rozpoczęcie wojny, Polacy zaś zarzucają Francuzom brak waleczności. Z czasem, nieufność przeradza się we wzajemną ciekawość, sympatię i szacunek. Wszyscy zmagają się z podobnymi problemami życia codziennego, a wkrótce stają do wspólnej walki z Niemcami.

The high school is not only a refuge for studying under beneficial conditions. It is a place of moral, intellectual, spiritual, patriotic and widely humanistic renewal. It is a place of religious spirituality and benevolent Catholicism, open to students of other religions and atheists alike. The high school is also a place of active resistance, a school of character. Strict rules governing daily life are the expression of the discipline necessary to achieve the desire to serve the homeland. Directors, teachers, students and staff are all fighters in their souls. All this gives the school a character "like no other". At the beginning a sense of mistrust exists between the French and Polish communities: the French blame the Poles for starting the war, Poles accuse the French for lack of courage. But they all share the same difficult living conditions and, over time, mistrust gives way to mutual curiosity, then to sympathy and respect. Soon, they will fight side by side against the Germans.

Ah, ces messes! Je suis certaine que rien de plus merveilleux n'a jamais été chanté sus les voûtes de notre église Saint-Bonnet. Quelle coordination entre monsieur Berger et sa chorale ! La belle voix de «Jimmy» dont le solo faisait battre plus vite nos coeurs et celui de toute la population qui reprenait espoir en l'avenir avec ardeur, mysticisme et joie!

Francine Bertrand – Habitante de Villard

„Ach, te msze! Zapewniam, że nigdy nie było piękniejszych śpiewów pod sklepieniami naszego kościoła Saint-Bonnet. Cóż za zgodność między panem Bergerem i chórem! I ten piękny głos »Jimmy'ego! Kiedy śpiewał solo, nasze serca były mocniej, cała ludność nabierała radosnego zapału, mistycznej nadziei na lepszą przyszłość!”

Francine Bertrand – mieszkanka Villard

“Oh, these masses! I assure you that there have never been more beautiful songs under the vaults of our church Saint-Bonnet. What an agreement between Mr Berger and the choir! And this beautiful voice of Jimmy! When he sang solo, our hearts were beating harder, the whole population was gaining joyful enthusiasm, mystical hope for a better future!”

Francine Bertrand – citizen of Villard

1940. Les élèves, menés par Stanisław Altheim (à droite), en route pour la «messe des Polonais».

1940. Uczniowie w drodze na „Mszę Polaków”, na czele Stanisław Altheim (po prawej).

1940. Students on their way to the "Mass of Poles";, headed by Stanisław Altheim (right).

Entre octobre 1940 et mars 1943. Aleksander Kawałkowski, deuxième à gauche, chef du mouvement de résistance polonais POWN, entouré de Zofia Łukasiewicz, Waclaw Godlewski et Kazimierz Gerhardt.

Między październikiem 1940 a marcem 1943. Aleksander Kawałkowski, drugi z lewej, dowódca polskiej organizacji ruchu oporu POWN, przy nim Zofia Łukasiewicz, Waclaw Godlewski i Kazimierz Gerhardt.

Between October 1940 and March 1943, Aleksander Kawałkowski, the second on the left, commander of the Polish resistance movement POWN, with Zofia Łukasiewicz, Waclaw Godlewski and Kazimierz Gerhardt.

« Nous avons pris ici un rendez-vous avec l'histoire, nous avons relevé son défi. Tous, dans notre conscience, étions des combattants par vocation et libre choix. »

„Tu się odbyło nasze spotkanie z historią, tu podjęliśmy jej wyzwanie. Wszyscy byliśmy bojownikami, świadomie, z przekonania i wolnego wyboru.”

“This was our appointment with history, we accepted the challenge. All of us, in our consciousness, were fighters by vocation and free choice.”

WACŁAW GODLEWSKI

Jeunes et adultes, garçons et filles mènent des actions de résistance : impression de journaux et tracts clandestins, écoute des radios interdites, dissimulation d'armes, exercices d'entraînement. Ils participent ainsi aux mouvements de résistance polonais (POWN) et français. Certains, une fois leur diplômes obtenus, les rejoindront. Le prix de cette résistance est élevé : une trentaine de déportés, trois y laissent la vie. À Villedard, en juillet 1944, vingt-sept Polonais sont recrutés pour rejoindre le maquis : élèves et employés sont affectés au terrain d'atterrissage de Vassieux ; professeurs et médecin gardent un dépôt d'armes ou travaillent à l'hôpital mobile. Quand les Allemands donnent l'assaut au Vercors, la bataille commence à Vassieux. Les élèves ne sont pas armés. Dans le bruit et l'affolement, ils se dispersent. Six d'entre eux tue font que quelques mètres et sont massacrés. Les autres parviennent à s'enfuir. Dans les jours suivants, cinq autres Polonais périssent, fusillés ou disparus dans la nuit des temps. La direction participe au réseau clandestin qui organise le passage des étudiants et réfugiés de la région vers la Grande-Bretagne via les Pyrénées, l'Espagne, le Portugal, Gibraltar et l'Algérie. Plus de quatre-vingt-dix élèves et professeurs tentent cette aventure. Certains réussissent et rejoignent l'armée polonaise. Ils participent à la libération de la France et du reste de l'Europe. Neuf y laissent la vie.

Młodzież i dorośli, chłopcy i dziewczęta uczestniczą w ruchu oporu w szkole i po jej ukończeniu. Drukują nielegalnie gazety polskie i ulotki, słuchają zabronionych rozgłośni, ukrywają broń, organizują ćwiczenia i szkolenia. Cena jest wysoka: 30 osób deportowano, trzydzieści traci życie. Niemniej niektórzy, po otrzymaniu dyplomu, dołączają do polskich i francuskich organizacji zbrojnego ruchu oporu (POWN i F2). W Villard w lipcu 1944 r. 27 Polaków zostaje wcielonych do oddziałów partyzanckich (maquis). Uczniowie i pracownicy szkoły zostają skierowani w rejon Vassieux, a profesorowie i lekarz przydzieleni do prac w szpitalu polowym. Kiedy Niemcy zdobywają Vercors, rozpoczynają atak od Vassieux. Uczniowie są nieuzbrojeni, w zamęcie walki rozpraszają się. Sześciu z nich ginie prawie natychmiast. Innym udaje się zbiec. W ciągu kolejnych dni pięciu z nich zostaje rozstrzelanych lub ginie bez śladu. Dyrekcja szkoły współtworzy sieć przerzutową, która wytycza szlaki do Wielkiej Brytanii, przez Pireneje, Hiszpanię, Portugalię, Gibraltar, Algierię... Korzystają z niej także niektórzy uczniowie i pracownicy Szkoły. Ponad 90 osób, uczniów, nauczycieli którzy podjęli to dociera do Wojska Polskiego i bierze udział w wyzwalaniu Francji i reszty Europy. Dziewięciu z nich poległo.

Young people and adults, boys and girls carry out actions of resistance: printing of newspapers and secret leaflets, listening to banned radio stations, hiding and distributing weapons, organizing exercises and training. Thus, they participate in Polish (POWN) and French resistance movements. Some, once their diplomas are obtained, will join them. They pay a heavy price: thirty people were deported and three lose their lives. The school management is part of the underground network that organises the passage of students and refugees from France to Great Britain via the Pyrenees, Spain, Portugal, Gibraltar and Algeria. The journey is dangerous and may take months. More than ninety people including students and teachers undertake it. Some succeed and join the Polish army. They participate in the liberation of France and the rest of Europe. Nine die doing so. In Villard, in July 1944, twenty-seven Poles are recruited to join the Maquis: students and employees are assigned to the Vassieux area; teachers and a doctor are sent to a weapons depot and a field hospital. When the Germans storm Vercors, the battle begins at Vassieux. The students are unarmed. In panic, they disperse. Six are killed almost immediately. The others manage to escape. However in, the following days, five other Poles are shot dead or disappear without trace.

„Les Polonais ont payé de leur vie, dans des conditions souvent atroces, la libération de notre pays. Ce sont là des choses que l'on n'oublie pas, que l'on garde toute une vie d'homme gravées au plus profond de son cœur. »

André Ravix – Maire de Villard-de-Lans
1971-1977

„Polacy opłacili życiem uwyzwolenie naszego kraju, częstokroć w potwornych okolicznościach. To są rzeczy, których się nie zapomina, które zachowuje się przez całe życie człowieka, bo wyryte są w głębi samego serca.”

André Ravix – mer Villard-de-Lans
w latach 1971-1977

“Poles paid with their lives for the liberation of our country, often in terrible circumstances. These are things that are not forgotten, that are preserved throughout human life, because they are engraved in the depths of the heart.”

André Ravix – Major of Villard-de-Lans 1971-1977

16 septembre 1944. Enterrement à Villard des victimes du Vercors. Les soldats français et polonais se font face.

16 września 1944. Pogrzeb ofiar Vercors w Villard. Żołnierze francuscy i polscy stoją naprzeciw siebie.

16 September 1944 Vercors victims funeral in Villard. French and Polish soldiers are facing each other.

Crépuscule | Zmierzch | Dusk

« L'expérience de cette école, sa vitalité, l'ampleur de ses aspirations, la vigueur de sa détermination, la valeur de ses réalisations, portent encore aujourd'hui leurs fruits. »

„Doświadczenie pobytu w tej szkole, jej energia, rozmach aspiracji, siła determinacji i wartość jej dokonań do dziś przynoszą owoce”.

“The knowledge within the school, its vitality, the magnitude of its aspirations, the strength of its determination and the value of its achievements, still bear fruit today.”

WACŁAW GODELEWSKI

Dans une France libérée, le lycée redevient une école « presque comme une autre », au rythme des cours, des chants et des excellentes relations avec les Villardiens. Pour les Polonais, la joie de la libération est troublée par la formation, dans leur pays, d'un gouvernement contrôlé par l'URSS. Bientôt, un vice-directeur, Stefan Wrona, est imposé. On le surnomme immédiatement « l'œil de Moscou ». Il exige des modifications concernant la mixité, le contenu de certains cours, la religion... La majorité des professeurs et étudiants refusent ces changements. Le gouvernement en exil n'est plus reconnu par les autorités françaises. Il avait fondé, financé et fait fonctionner le lycée pour former l'élite de la nouvelle Pologne. Il est maintenant dépossédé de cette mission. Le 30 juin, les portes du lycée polonais Cyprian Norwid de Villard se ferment définitivement. À la rentrée 1946, l'école des Batignolles de Paris reçoit dans ses murs un nouveau lycée polonais, bien différent, dont Cyprian Norwid n'est plus le patron. De nombreux élèves et professeurs le rejoignent. D'autres refusent, considérant que l'école est soumise à Moscou. Ils se retrouvent en Creuse au camp militaire de La Courtine pour finir leur scolarité. Zygmunt Lubicz-Zaleski et Wacław Godlewski signeront leur diplôme. Élèves et professeurs se dispersent. Faut-il retourner au pays et le servir, même sous le joug communiste, ou refaire sa vie ailleurs ? Chacun choisit sa route, marqué à jamais par l'histoire commune vécue et par les valeurs partagées. Depuis 1976, de Pologne, de France ou d'ailleurs, ils se retrouvent chaque année à Villard pour se souvenir et construire la mémoire de ces années exceptionnelles. Ils 'appellent entre eux et à jamais : les Villardiens.

1946-1947, au lycée de Lamandé à Paris. Ils sont l'avenir de la Pologne. Władysław Łuszczki, Marian Orłowski (obstrué), Janina Bandasz, Stanisława Musiał, Helena Kominek, Paweł Kusz et Maria Wieczorek.

1946-1947. W Liceum Lamandé w Paryżu. Są przyszłością Polski. Władysław Łuszczynski, Marian Orłowski (zasłonięty), Janina Bandasz, Stanisława Musiął, Helena Kominek, Paweł Kusz i Maria Wieczorek.

1946-1947 at the Lamandé Lyceum in Paris. They are the future of Poland. Władysław Łuszczynski, Marian Orłowski (covered), Janina Bandasz, Stanisława Musiął, Helena Kominek, Paweł Kusz and Maria Wieczorek.

W uwolnionej Francji, Liceum znowu staje się szkołą „prawie jak wszystkie inne” ze swoim programem, śpiewem i wyśmienitymi stosunkami z Villardczykami. Wśród Polaków radość z wyzwolenia Francji zostaje zmącona przez utworzenie rządu kontrolowanego przez Związek Sowiecki w 1944 r. Niecały rok później, po cofnięciu uznania dla Rządu RP w Londynie przez Francję, do Szkoły przybywa nowy wicedyrektor Stefan Wrona nazwany „okiem Moskwy”. Program ulega zmianom, w tym dotyczącym religii i koedukacji. Większość uczniów i nauczycieli ich nie akceptuje. Ostatecznie 30 czerwca 1946 drzwi Liceum Polskiego im. Cypriana Norwida w Villard zostały ostatecznie zamknięte. Szkoła, uzależniona od reżimu komunistycznego i przeniesiona do Paryża, miała już inny charakter oraz inny skład społeczny. Szkoła polska w Paryżu, na Batignolles, nie nosiła imienia Cypriana Norwida. Na początku przybyło do niej wielu uczniów i profesorów. Część uczniów odmówiła nauki mając na uwadze to, że szkoła znalazła się we władzy Moskwy. Protestując udali się do obozu wojskowego La Courtine w departamencie Creuse aby dokończyć swoje wykształcenie. Tym uczniom Zygmunt Lubicz-Zaleski i Wacław Godlewski podpisali dyplomy osobiście. Uczniowie i profesorowie rozproszyli się. Wracać do kraju i służyć, nawet pod komunistyczną władzą, czy próbować nowego życia gdzie indziej? Każdy podejmował decyzję sam, naznaczony przez wspólnie przeżytą historię i wspólne wartości. Od 1976 roku, przybywając z Francji, Polski albo z innych krajów, spotykają się oni co roku w Villard by wspominać i budować pamięć o tych wyjątkowych latach: nazwują się siebie samych „Vilardczykami”, i takimi pozostaną na zawsze.

In liberated France, the high school becomes “almost like all others”, with the class syllabi, songs and excellent relations with Villardiens. For the Poles, the joy of liberation is disrupted by the formation of a government controlled by the USSR in their country. Soon, a new deputy director, Stefan Wrona, is imposed. He is immediately nicknamed “the eye of Moscow”. He requires changes concerning the curriculum, including religion and co-education ... The majority of teachers and students do not accept these changes. The government in exile is no longer recognised by the French authorities. On June 30, 1946 the doors of the Polish Cyprian Norwid High School in Villard are closed permanently. In September 1946, the Batignolles School of Paris is established as the new Polish High School, but the school no longer bears the Cyprian Norwid name. Initially, many students and teachers join it, however, many refuse to learn, as they consider that the school is under Moscow's control. These students go to the La Courtine military camp in Creuse to finish their education. Zygmunt Lubicz-Zaleski and Wacław Godlewski personally sign their diplomas. Students and teachers are undecided. Should they return to their country and serve it, even under the communist rule, or create a new life elsewhere? Everyone chose their own path, influenced by their common history and shared values, which leave an indelible mark. Every year since 1976, they make the trip from Poland, France or elsewhere, and meet in Villard to remember, cherish and pass on the memory of these exceptional years.

They call each other the “Vilardczycy” or “Villardians” and they will do so as long as they live.

1945. Défilé dans les rues de Villard à l'occasion de la visite des autorités de l'ambassade polonaise à Paris.

1945. Defilada po ulicach Villard z okazji wizyty władz Ambasady polskiej w Paryżu.

1945 A parade along the streets of Villard on the occasion of the visit of the Polish Embassy in Paris.

Exposition :
LE LYCÉE POLONAIS CYPRIAN NORWID, VILLARD-DE-LANS

Wystawa
LICEUM POLSKIE CYPRIANA NORWIDA W VILLARD-DE-LANS
Exhibition:
POLISH HIGH SCHOOL CYPRIAN NORWID IN VILLARD-DE-LANS

Organisateur – Organizator – Organiser:
Polskie Towarzystwo Historyczne & Polskie Towarzystwo Heraldyczne

Chef de projet – Kierownik projektu – Project manager:
Sławomir Górzynski

Partenaires – Partnerzy – Partners:
Marie du Villard-de-Lans – Merośtwo miejscowości Villard-de-Lans
Association « Mémoire du lycée polonais Cyprian Norwid » – Stowarzyszenie „Pamięć Liceum Polskiego w Villard de Lans”

Curateurs – Kuratorzy – Curators:
dr hab. Sławomir Górzynski & Stephane Malbos

Conception plastique – Projekt plastyczny – Art project:
NOWY MOTYW – Adam Orlewicz

Assistants du projet artistique – Asystenci projektu plastycznego – Assistants of the art project:
Ewelina Jezierska, Jan Diehl Michałowski, Jakub Oleksiński, Marta Zimińska

Producteurs – Producenci – Producers:
Ewa Mazur, Marcin Trudzik

Mise en page du texte – Skład, łamanie i przygotowanie do publikacji – Desktop publishing and pre-press
Edition La Rama

Twórcy wystawy składają serdeczne podziękowania p. Joannie Kozińskiej-Frybes, b. Konsul Generalnej RP w Lyonie
oraz p. Hubertowi Czerniukowi, obecnemu Konsulowi Generalnemu RP w Lyonie za życzliwość i wsparcie całego przedsięwzięcia

L'exposition utilise des photographies de la collection de l'Association Mémoire du lycée polonais Cyprian Norwid.

Na wystawie wykorzystano fotografie ze zbiorów Association « Mémoire du lycée polonais Cyprian Norwid »
(Stowarzyszenie „Pamięć Liceum Polskiego w Villard de Lans”)

The exhibition uses photographs from the collection of the Association Memory of the Polish Lyceum in Villard de Lans

Projekt współfinansowany ze środków Kancelarii Senatu RP w ramach opieki nad Polonią i Polakami za granicą w 2018 roku

oraz
FUNDACJA
TRZY TRĄBY Fundacja Trzy Trąby

Ip ESPACE MUSÉAL LYCÉE POLONAIS

SPONSORZY

KANCELARIA
SENATU

FUNDACJA
TRZY TRĄBY

Konsulat Generalny
Rzeczypospolitej Polskiej
w Lyonie

ORGANIZATORZY

